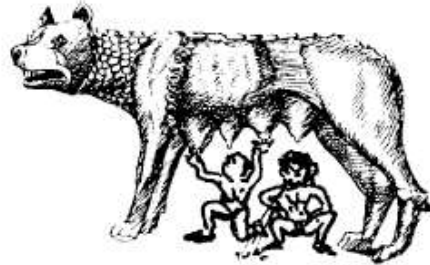

22nd Sydney Latin Summer School

University of Sydney, January 18-22, 2016

Level 4X

Instructor: Bob Cowan

22nd Sydney Latin Summer School

The *Fasti* is Ovid's 'other' long narrative poem. Written at about the same time as the *Metamorphoses*, it has much in common with it, not just Ovid's characteristic wit and manipulation of genre and intertextuality, but the basic format of many short narratives cleverly arranged. But there are many differences too.

Instead of a sweeping, if meandering, journey from creation to the age of Augustus, guided by an intrusive narrator with surprising and often tenuous transitions between episodes, the *Fasti* is organized day-by-day around the Roman calendar and the annual movements of the stars, offering aetiologies of festivals and constellations. Instead of an omniscient narrator, the *Fasti* has a kind of anthropological investigator, cross-questioning gods who often act as unreliable narrators and offering different versions of each story.

Unlike the hexametric *Met.*, the *Fasti* is in elegiacs, partly in imitation of its most important predecessor, Callimachus' *Aetia*, partly to enable Ovid to play with the generic connotations of his favourite metre. There is a greater concentration of Roman mythology (and early history) than in the *Met.*, though Ovid still introduces a surprising amount of Greek material. This Roman slant, as well as Ovid's engagement with Augustus' filling of the calendar with ideologically significant dates, makes the *Fasti's* politics particularly interesting. A further dimension is that, though mainly written in Rome, there are additions to the poem written from exile in Tomis, which leaves open the possibility that any part of it may have been written or revised there.

We shall read five complete stories, one from each of five of the six books which Ovid completed before he was relegated to Tomis (he claimed in his exile poetry to have written the other six, from July to December, but this was probably a tease to torment Augustus). These are a mixture of Greek and Roman, from an unusual adventure of Hercules to the death of the sixth king of Rome, often combining elements of the two. Indeed the kings of Rome are a particularly important motif throughout, in particular the contrast between the warlike Romulus and the pious Numa, competing models for the new *princeps*.

There are good modern commentaries in English on most books of the *Fasti* (including Steven Green on book 1, which we shan't be reading) except book 5, which has none, and book 3, for which Bailey's commentary is a little outdated and hard to find (Stephen Heyworth is working on one, but that is no help for us!)

- Book 2: Matthew Robinson, *A Commentary on Ovid's Fasti Book 2* (Oxford, 2011)
- Book 3: Cyril Bailey, *P. Ovidii Nasonis Fastorum Liber III edited with an introduction and commentary* (Oxford, 1921)
- Book 4: Elaine Fantham, *Ovid Fasti IV* (Cambridge, 1998).
- Book 6: R.J. Littlewood, *A Commentary on Ovid's Fasti Book VI* (Oxford, 2011)

There has been an immense amount of scholarship on the *Fasti* in the last twenty-five years, but here are some key works. As ever, none of this is essential for the Summer School, but only offered in case you are interested and would like some suggested reading.

- Alessandro Barchiesi, *The Poet and the prince: Ovid and Augustan discourse* (1997).
- D. C. Feeney, 'Si licet et fas est: Ovid's *Fasti* and the problem of free speech under the Principate', in A. Powell, *Roman poetry and propaganda in the age of Augustus* (1992), 1-25 (reprinted in Knox (ed.) *Oxford Readings in Ovid*)
- Geraldine Herbert-Brown, *Ovid and the Fasti: an Historical study* (Oxford, 1994).
- Stephen Hinds, 'Arma in Ovid's *Fasti*—part 1: genre and mannerism', *Arethusa* 25 (1992), 81-112.
- ----- 'Arma in Ovid's *Fasti*—part 2: genre, Romulean Rome and Augustan ideology', *Arethusa* 25 (1992), 113-53.
- J. C. McKeown, 'Fabula proposita nulla tegenda meo: Ovid's *Fasti* and Augustan politics', in A. J. Woodman and D. West (eds.), *Poetry and politics in the age of Augustus* (1984), 169-87;
- Carole Newlands, *Playing with Time: Ovid and the Fasti*. (Ithaca, 1995).
- ----- 'Mandati Memores: Political and Poetic Authority in the *Fasti*.' in Philip Hardie ed. *The Cambridge Companion to Ovid*, (Cambridge, 2002) 200-16.
- Andrew Wallace-Hadrill, 'Time for Augustus: Ovid, Augustus and the *Fasti*', in M. Whitby et al. (eds.), *Homo viator* (1987), 221-30;

Some items on the specific episodes we shall be reading:

Omphale, Hercules and Faunus:

- Julia D. Hejduk, 'Epic Rapes in the *Fasti*', *CPh* 106 (2011), 20-31.
- Elaine Fantham, 'Sexual Comedy in Ovid's *Fasti*: Sources and Motivation', *HSCPh* 87 (1983), 185-216.

Numa

- Deremetz, Alain, 'Numa in Augustan poetry' in Joseph A. Farrell and Damien P. Nelis (edd.) *Augustan poetry and the Roman Republic* (Oxford, 2013) 228-43.
- Hinds 'Arma...part 2' (above)

Flora

- Fantham Elaine 'Ceres, Liber and Flora : Georgic and anti-Georgic elements in Ovid's *Fasti*' *PCPhS* 38 (1992) 39-56.

Romulus and Remus

- See esp. Barchiesi and Hinds

Tullia and Servius Tullius

- R. Joy Littlewood, 'An Ovidian diptych: *Fasti* 6.473-648: Servius Tullius, Augustus and the cults of June 11th' *MD* 49 (2002) 191-211.

If you have any questions about this class, please don't hesitate to contact me at bob.cowan@sydney.edu.au Otherwise, I very much look forward to seeing you in January and enjoying a dip into this fun and fascinating poem.

Monday: Hercules, Faunus and Omphale (F. 2.267-358)

Tertia post Idus nudos aurora Lupercos 267
aspicit, et Fauni sacra bicornis eunt.
dicite, Pierides, sacrorum quae sit origo,
attigerint Latias unde petita domos. 270
Pana deum pecoris veteres coluisse feruntur
Arcades; Arcadiis plurimus ille iugis.
testis erit Pholoe, testes Stymphalides undae,
quique citis Ladon in mare currit aquis,
cinctaque pinetis nemoris iuga Nonacrini, 275
altaque Tricrene Parrhasiaeque nives.
Pan erat armenti, Pan illic numen equarum,
munus ob incolumes ille ferebat oves.
transtulit Euander silvestria numina secum:
hic, ubi nunc urbs est, tum locus urbis erat. 280
inde deum colimus devectaque sacra Pelasgis:
flamen ad haec prisco more Dialis erat.
cur igitur currant, et cur (sic currere mos est)
nuda ferant posita corpora veste, rogas?
ipse deus velox discurrere gaudet in altis 285
montibus, et subitas concipit ipse fugas:
ipse deus nudus nudos iubet ire ministros;
nec satis ad cursus commoda vestis erit.
ante Iovem genitum terras habuisse feruntur
Arcades, et luna gens prior illa fuit. 290
vita feris similis, nullos agitata per usus:
artis adhuc expers et rude volgus erat.
pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas;
nectar erat palmis hausta duabus aqua.
nullus anhelabat sub adunco vomere taurus, 295
nulla sub imperio terra colentis erat:
nullus adhuc erat usus equi; se quisque ferebat:
ibat ovis lana corpus amicta sua.
sub Iove durabant et corpora nuda gerebant,
docta graves imbres et tolerare Notos. 300
nunc quoque detecti referunt monumenta vetusti
moris, et antiquas testificantur opes.
Sed cur praecipue fugiat velamina Faunus,
traditur antiqui fabula plena ioci.

forte comes dominae iuvenis Tirynthius ibat: 305
 vidit ab excelso Faunus utrumque iugo;
 vidit et incaluit, 'montana' que 'numina', dixit
 'nil mihi vobiscum est: hic meus ardor erit.'
 ibat odoratis umeros perfusa capillis
 Maeonis, aurato conspicienda sinu: 310
 aurea pellebant tepidos umbracula soles,
 quae tamen Herculeae sustinere manus.
 iam Bacchi nemus et Tmoli vineta tenebat,
 Hesperos et fusco roscidus ibat equo.
 antra subit tofis laqueata et pumice vivo; 315
 garrulus in primo limine rivus erat.
 dumque parant epulas potandaque vina ministri,
 cultibus Alciden instruit illa suis:
 dat tenues tunicas Gaetulo murice tinctas,
 dat teretem zonam, qua modo cincta fuit. 320
 ventre minor zona est; tunicarum vincla relaxat,
 ut posset magnas exseruisse manus.
 fregerat armillas non illa ad bracchia factas,
 scindebant magni vincula parva pedes.
 ipsa capit clavamque gravem spoliumque leonis 325
 conditaque in pharetra tela minora sua.
 sic epulis functi sic dant sua corpora somno,
 et positis iuxta secubuere toris:
 causa, repertori vitis quia sacra parabant,
 quae facerent pure, cum foret orta dies. 330
 noctis erat medium. quid non amor improbus audet?
 roscida per tenebras Faunus ad antra venit:
 utque videt comites somno vinoque solutos,
 spem capit in dominis esse soporis idem.
 intrat et huc illuc temerarius errat adulter, 335
 et praefert cautas subsequiturque manus.
 venerat ad strati captata cubilia lecti,
 et felix prima sorte futurus erat;
 ut tetigit fulvi saetis hirsuta leonis
 vellera, pertimuit sustinuitque manum, 340
 attonitusque metu rediit, ut saepe viator
 turbatum viso rettulit angue pedem.
 inde tori qui iunctus erat velamina tangit
 mollia, mendaci decipiturque nota.

ascendit spondaque sibi propiore recumbit, 345
 et tumidum cornu durius inguen erat.
 interea tunicas ora subducit ab ima:
 horrebant densis aspera crura pilis.
 cetera temptantem subito Tirynthius heros
 reppulit: e summo decidit ille toro. 350
 fit sonus, inclamat comites et lumina poscit
 Maeonis: inlatis ignibus acta patent.
 ille gemit lecto graviter deiectus ab alto,
 membraque de dura vix sua tollit humo.
 ridet et Alcides et qui videre iacentem, 355
 ridet amatorem Lyda puella suum.
 veste deus lusus fallentes lumina vestes
 non amat, et nudos ad sua sacra vocat.

Tuesday: Numa and Jupiter Elicius (F. 3.285-378)

ecce deum genitor rutilas per nubila flammis 285
 spargit, et effusis aethera siccant aquis.
 non alias missi cecidere frequentius ignes:
 rex pavet et volgi pectora terror habet.
 cui dea 'ne nimium terrere: piabile fulmen
 est' ait 'et saevi flectitur ira Iovis. 290
 sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi
 tradere, Romani numen utrumque soli.
 nec sine vi tradent: adhibe tu vincula captis';
 atque ita qua possint edidit arte capi.
 lucus Aventino suberat niger ilicis umbra, 295
 quo posses viso dicere 'numen inest'.
 in medio gramen, muscoque adoperta virenti
 manabat saxo vena perennis aquae;
 inde fere soli Faunus Picusque bibebant:
 huc venit et fonti rex Numa mactat ovem, 300
 plenaque odorati disponit pocula Bacchi,
 cumque suis antro conditus ipse latet.
 ad solitos veniunt silvestria numina fontes
 et relevant multo pectora sicca mero.
 vina quies sequitur: gelido Numa prodit ab antro 305
 vinclaque sopitas addit in arta manus.
 somnus ut abscessit, pugnando vincula temptant

rumpere; pugnantes fortius illa tenent.
 tum Numa: 'di nemorum, factis ignoscite nostris
 si scelus ingenio scitis abesse meo, 310
 quoque modo possit fulmen monstrate piari.'
 sic Numa; sic quatiens cornua Faunus ait:
 'magna petis, nec quae monitu tibi discere nostro
 fas sit: habent fines numina nostra suos.
 di sumus agrestes et qui dominemur in altis 315
 montibus; arbitrium est in sua tecta Iovi.
 hunc tu non poteris per te deducere caelo,
 at poteris nostra forsitan usus ope.'
 dixerat haec Faunus; par est sententia Pici.
 'deme tamen nobis vincula', Picus ait, 320
 'Iuppiter huc veniet, valida perductus ab arte:
 nubila promissi Styx mihi testis erit.'
 emissi laqueis quid agant, quae carmina dicant,
 quaque trahant superis sedibus arte Iovem
 scire nefas homini. nobis concessa canentur 325
 quaeque pio dici vatis ab ore licet.
 eliciunt caelo te, Iuppiter; unde minores
 nunc quoque te celebrant Eliciumque vocant.
 constat Aventinae tremuisse cacumina silvae,
 terraque subsedit pondere pressa Iovis: 330
 corda micant regis totoque e corpore sanguis
 fugit et hirsutae deriguere comae.
 ut rediit animus, 'da certa piamina' dixit
 'fulminis, aliorum rexque paterque deum,
 si tua contigimus manibus donaria puris, 335
 hoc quoque quod petitur si pia lingua rogat.'
 adnuit oranti, sed verum ambage remota
 abdidit et dubio terruit ore virum.
 'caede caput' dixit; cui rex 'parebimus' inquit;
 'caedenda est hortis eruta cepa meis.' 340
 addidit hic 'hominis'; 'sumes' ait ille 'capillos.'
 postulat hic animam; cui Numa 'piscis' ait.
 risit, et 'his' inquit 'facito mea tela procures,
 o vir conloquio non abigende deum.
 sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem 345
 Cynthus, imperii pignora certa dabo.'
 dixit et ingenti tonitru super aethera motum

fertur, adorantem destituitque Numam.
 ille redit laetus memoratque Quiritibus acta:
 tarda venit dictis difficilisque fides. 350
 'at certe credemur' ait 'si verba sequetur
 exitus: en audi crastina, quisquis ades.
 protulerit terris cum totum Cynthus orbem,
 Iuppiter imperii pignora certa dabit.'
 discedunt dubii, promissaque tarda videntur, 355
 dependetque fides a veniente die.
 mollis erat tellus rorata mane pruina:
 ante sui populus limina regis adest.
 prodit et in solio medius consedit acerno;
 innumeri circa stantque silentque viri. 360
 ortus erat summo tantummodo margine Phoebus:
 sollicitae mentes speque metuque pavent.
 constitit atque caput niveo velatus amictu
 iam bene dis notas sustulit ille manus,
 atque ita 'tempus adest promissi muneris' inquit; 365
 'pollicitam dictis, Iuppiter, adde fidem.'
 dum loquitur, totum iam sol emoverat orbem,
 et gravis aetherio venit ab axe fragor.
 ter tonuit sine nube deus, tria fulgura misit.
 credite dicenti: mira sed acta loquor: 370
 a media caelum regione dehiscere coepit:
 summisere oculos cum duce turba suo.
 ecce levi scutum versatum leniter aura
 decidit: a populo clamor ad astra venit.
 tollit humo munus caesa prius ille iuvenca 375
 quae dederat nulli colla premenda iugo,
 idque ancile vocat, quod ab omni parte recisum est,
 quaque notes oculis angulus omnis abest.

**Wednesday: Romulus, Remus and the Parilia + Mezentius and the Vinalia
(F. 4.807-90)**

ipse locum casus vati facit: Urbis origo
 venit; ades factis, magne Quirine, tuis.
 iam luerat poenas frater Numitoris, et omne
 pastorum gemino sub duce volgus erat; 810
 contrahere agrestes et moenia ponere utrique

convenit: ambigitur moenia ponat uter.
 'nil opus est' dixit 'certamine' Romulus 'ullo;
 magna fides avium est: experiamur aves.'
 res placet: alter init nemorosi saxa Palati; 815
 alter Aventinum mane cacumen init.
 sex Remus, hic volucres bis sex videt ordine; pacto
 statur, et arbitrium Romulus urbis habet.
 apta dies legitur qua moenia signet aratro:
 sacra Palis suberant; inde movetur opus. 820
 fossa fit ad solidum, fruges iaciuntur in ima
 et de vicino terra petita solo;
 fossa repletur humo, plенаeque imponitur ara,
 et novus accenso fungitur igne focus.
 inde premens stivam designat moenia sulco; 825
 alba iugum niveo cum bove vacca tulit.
 vox fuit haec regis: 'condenti, Iuppiter, urbem,
 et genitor Mavors Vestaque mater, ades,
 quosque pium est adhibere deos, advertite cuncti:
 auspiciis vobis hoc mihi surgat opus. 830
 longa sit huic aetas dominaeque potentia terrae,
 sitque sub hac oriens occiduusque dies.'
 ille precabatur, tonitru dedit omina laevo
 Iuppiter, et laevo fulmina missa polo.
 augurio laeti iaciunt fundamina cives, 835
 et novus exiguo tempore murus erat.
 hoc Celer urget opus, quem Romulus ipse vocarat,
 'sint' que, 'Celer, curae' dixerat 'ista tuae,
 neve quis aut muros aut factam vomere fossam
 transeat; audentem talia dede neci.' 840
 quod Remus ignorans humiles contemnere muros
 coepit, et 'his populus' dicere 'tutus erit?'
 nec mora, transiluit: rutro Celer occupat ausum;
 ille premit duram sanguinolentus humum.
 haec ubi rex didicit, lacrimas introrsus obortas 845
 devorat et clausum pectore volnus habet.
 flere palam non volt exemplaue fortia servat,
 'sic' que 'meos muros transeat hostis' ait.
 dat tamen exsequias; nec iam suspendere fletum
 sustinet, et pietas dissimulata patet; 850
 osculaque adplicuit posito suprema feretro,

atque ait 'invito frater adempte, vale',
 arsurosque artus unxit: fecere, quod ille,
 Faustus et maestas Acca soluta comas.
 tum iuvenem nondum facti flevere Quirites; 855
 ultima plorato subdita flamma rogo est.
 urbs oritur (quis tunc hoc ulli credere posset?)
 victorem terris impositura pedem.
 cuncta regas et sis magno sub Caesare semper,
 saepe etiam plures nominis huius habe; 860
 et, quotiens steteris domito sublimis in orbe,
 omnia sint humeris inferiora tuis.

(22. HN) 23. A VIN · FP (ut vid.) 862a
 Dicta Pales nobis: idem Vinalia dicam. 863
 una tamen media est inter utramque dies.
 numina, volgares, Veneris celebrate, puellae: 865
 multa professorum quaestibus apta Venus.
 poscite ture dato formam populi que favorem,
 poscite blanditias dignaque verba ioco;
 cumque sua dominae date grata sisymbria myrto
 tecta que composita iuncea vincla rosa. 870
 templa frequentari Collinae proxima portae
 nunc decet; a Siculo nomina colle tenent,
 utque Syracusas Arethusidas abstulit armis
 Claudius et bello te quoque cepit, Eryx,
 carmine vivacis Venus est translata Sibyllae, 875
 inque suae stirpis maluit urbe coli.
 cur igitur Veneris festum Vinalia dicant
 quaeritis, et quare sit Iovis ista dies?
 Turnus an Aeneas Latiae gener esset Amatae
 bellum erat: Etruscas Turnus adorat opes. 880
 clarus erat sumptisque ferox Mezentius armis,
 et vel equo magnus vel pede maior erat;
 quem Rutuli Turnusque suis adsciscere temptat
 partibus. haec contra dux ita Tuscus ait:
 'stat mihi non parvo virtus mea: volnera testor 885
 armaque, quae sparsi sanguine saepe meo.
 qui petis auxilium, non grandia divide mecum
 praemia, de lacubus proxima musta tuis.
 nulla mora est operae: vestrum est dare, vincere nostrum.

quam velit Aeneas ista negata mihi! 890
 adnuerant Rutuli. Mezentius induit arma,
 induit Aeneas adloquiturque Iovem:
 'hostica Tyrrheno vota est vindemia regi:
 Iuppiter, e Latio palmite musta feres.'
 vota valent meliora: cadit Mezentius ingens 895
 atque indignanti pectore plangit humum.
 venerat Autumnus calcatis sordidus uvis:
 redduntur merito debita vina Iovi.
 dicta dies hinc est Vinalia; Iuppiter illa
 vindicat, et festis gaudet inesse suis. 900

Thursday: Flora and Mars (F. 5.193-272)

sic ego; sic nostris respondit diva rogatis
(dum loquitur, vernas efflat ab ore rosas):
'Chloris eram quae Flora vocor: corrupta Latino 195
nominis est nostri littera Graeca sono.
Chloris eram, nymphe campi felicis, ubi audis
rem fortunatis ante fuisse viris.
quae fuerit mihi forma, grave est narrare modestae;
sed generum matri repperit illa deum. 200
ver erat, errabam; Zephyrus conspexit, abibam;
insequitur, fugio: fortior ille fuit.
et dederat fratri Boreas ius omne rapinae,
ausus Erecthea praemia ferre domo.
vim tamen emendat dando mihi nomina nuptae, 205
inque meo non est ulla querella toro.
[vere fruor semper: semper nitidissimus annus,
arbor habet frondes, pabula semper humus.]
est mihi fecundus dotalibus hortus in agris;
aura fovet, liquidae fonte rigatur aquae: 210
hunc meus implevit generoso flore maritus,
atque ait "arbitrium tu, dea, floris habe."
saepe ego digestos volui numerare colores,
nec potui: numero copia maior erat.
roscida cum primum foliis excussa pruina est 215
et variae radiis intepuere comae,
conveniunt pictis incinctae vestibus Horae,
inque leves calathos munera nostra legunt;
protinus accedunt Charites, nectuntque coronas
sertaque caelestes implicitura comas. 220
prima per immensas sparsi nova semina gentes:
unius tellus ante coloris erat;
prima Therapnaeo feci de sanguine florem,
et manet in folio scripta querella suo.
tu quoque nomen habes cultos, Narcisse, per hortos, 225
infelix, quod non alter et alter eras.
quid Crocon aut Attin referam Cinyraque creatum,
de quorum per me volnere surgit honor?
Mars quoque, si nescis, per nostras editus artes:
Iuppiter hoc, ut adhuc, nesciat usque, precor. 230

sancta Iovem Iuno nata sine matre Minerva
 officio doluit non eguisse suo.
 ibat ut Oceano quereretur facta mariti;
 restitit ad nostras fessa labore fores.
 quam simul aspexi, "quid te, Saturnia", dixi 235
 "attulit?" exponit, quem petat, illa, locum;
 addidit et causam. verbis solabar amicis.
 "non" inquit "verbis cura levanda mea est.
 si pater est factus neglecto coniugis usu
 Iuppiter, et solus nomen utrumque tenet, 240
 cur ego desperem fieri sine coniuge mater,
 et parere intacto, dummodo casta, viro?
 omnia temptabo latis medicamina terris,
 et freta Tartareos excutiamque sinus."
 vox erat in cursu: voltum dubitantis habebam. 245
 "nescioquid, nymphe, posse videris" ait.
 ter volui promittere opem, ter lingua retenta est:
 ira Iovis magni causa timoris erat.
 "fer, precor, auxilium" dixit, "celabitur auctor",
 et Stygiae numen testificatur aquae. 250
 "quod petis, Oleniis" inquam "mihi missus ab arvis
 flos dabit: est hortis unicus ille meis.
 qui dabat, 'hoc' dixit 'sterilem quoque tange iuvenecam,
 mater erit': tetigi, nec mora, mater erat."
 protinus haerentem decerpsi pollice florem; 255
 tangitur, et tacto concipit illa sinu.
 iamque gravis Thracen et laeva Propontidos intrat,
 fitque potens voti, Marsque creatus erat.
 qui memor accepti per me natalis "habeto
 tu quoque Romulea" dixit "in urbe locum." 260
 forsitan in teneris tantum mea regna coronis
 esse putes. tangit numen et arva meum.
 si bene floruerint segetes, erit area dives:
 si bene floruerit vinea, Bacchus erit;
 si bene floruerint oleae, nitidissimus annus, 265
 pomaque proventum temporis huius habent.
 flore semel laeso pereunt viciaeque fabaeque,
 et pereunt lentescunt, advena Nile, tuae.
 vina quoque in magnis operose condita cellis
 florent, et nebulae dolia summa tegunt. 270

mella meum munus: volucres ego mella daturas
ad violam et cytisos et thyma cana voco.'

Friday: Servius Tullius and Tullia (F. 6.569-648)

Lux eadem, Fortuna, tua est, auctorque locusque;
sed superiniectis quis latet iste togis? 570
Servius est, hoc constat enim: sed causa latendi
discrepat, et dubium me quoque mentis habet.
dum dea furtivos timide profitetur amores,
caelestemque homini concubuisse pudet
(arsit enim magno correpta cupidine regis, 575
caecaque in hoc uno non fuit illa viro),
nocte domum parva solita est intrare fenestra,
unde Fenestellae nomina porta tenet.
nunc pudet, et voltus velamine celat amatos,
oraque sunt multa regia tecta toga. 580
an magis est verum post Tulli funera plebem
confusam placidi morte fuisse ducis:
nec modus ullus erat, crescebat imagine luctus,
donec eum positus occuluere togis?
tertia causa mihi spatio maiore canenda est; 585
nos tamen adductos intus agemus equos.
Tullia coniugio, sceleris mercede, peracto
his solita est dictis exstimulare virum:
'quid iuvat esse pares, te nostrae caede sororis
meque tui fratris, si pia vita placet? 590
vivere debuerant et vir meus et tua coniunx,
si nullum ausuri maius eramus opus.
et caput et regnum facio dotale parentis.
si vir es, i, dictas exige dotis opes.
regia res scelus est: socero cape regna necato, 595
et nostras patrio sanguine tingue manus.'
talibus instinctus solio privatus in alto
sederat: attonitum volgus in arma ruit:
hinc cruor et caedes, infirmaque vincitur aetas:
sceptra gener socero rapta Superbus habet. 600
ipse sub Esquiliis, ubi erat sua regia, caesus
concidit in dura sanguinolentus humo.
filia carpento, patrios initura penates,
ibat per medias alta feroxque vias.
corpus ut aspexit, lacrimis auriga profusis 605
restitit; hunc tali corripit illa sono:

'vadis, an exspectas pretium pietatis amarum?
 duc, inquam, invitas ipsa per ora rotas.'
 certa fides facti: dictus Sceleratus ab illa
 vicus, et aeterna res ea pressa nota. 610
 post tamen hoc ausa est templum, monimenta parentis,
 tangere: mira quidem, sed tamen acta loquar.
 signum erat in solio residens sub imagine Tulli;
 dicitur hoc oculis opposuisse manum,
 et vox audita est 'vultus abscondite nostros, 615
 ne natae videant ora nefanda meae.'
 veste data tegitur; vetat hanc Fortuna moveri,
 et sic e templo est ipsa locuta suo:
 'ore revelato qua primum luce patebit
 Servius, haec positi prima pudoris erit.' 620
 parcite, matronae, vetitas attingere vestes
 (sollemni satis est voce movere preces),
 sitque caput semper Romano tectus amictu
 qui rex in nostra septimus urbe fuit.
 arserat hoc templum: signo tamen ille pepercit 625
 ignis; opem nato Mulciber ipse tulit.
 namque pater Tulli Volcanus, Oeresia mater
 praesignis facie Corniculana fuit.
 hanc secum Tanaquil, sacris de more peractis,
 iussit in ornatum fundere vina focum: 630
 hinc inter cineres obsceni forma virilis
 aut fuit aut visa est, sed fuit illa magis.
 iussa foco captiva sedet: conceptus ab illa
 Servius a caelo semina gentis habet.
 signa dedit genitor tunc cum caput igne corusco 635
 contigit, inque comis flammeus arsit apex.
 Te quoque magnifica, Concordia, dedicat aede
 Livia, quam caro praestitit ipsa viro.
 disce tamen, veniens aetas: ubi Livia nunc est
 porticus, immensae tecta fuere domus; 640
 urbis opus domus una fuit spatiumque tenebat
 quo brevius muris oppida multa tenent.
 haec aequata solo est, nullo sub crimine regni,
 sed quia luxuria visa nocere sua.
 sustinuit tantas operum subvertere moles 645
 totque suas heres perdere Caesar opes:

sic agitur censura et sic exempla parantur,
cum vindex, alios quod monet, ipse facit.